

УДК 39:069"18/20 ст."

DOI <https://doi.org/10.35433/history.112072>

Вербицька Поліна,
доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри історії,
музеєзнавства і культурної спадщини
Національного університету
«Львівська політехніка»,
Polina.V.Verbytska@lpnu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3123-0768>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЕТНОГРАФІЧНИХ МУЗЕЇВ У КОНТЕКСТІ ТЕОРЕТИЧНИХ ДИСКУСІЙ І ПРАКТИК ПОСТКОЛОНІАЛІЗМУ

Анотація

Мета статті – обґрунтувати потенціал теоретичних підходів постколоніалізму в переосмисленні місії етнографічного музею у глобалізованому багатокультурному суспільстві. **Методологічна основа дослідження** базується на інструментах сучасних постколоніальних і пам'яттєвих студій, музеології та антропології. **Наукова новизна.** Обґрунтовано значення теоретичних підходів постколоніалізму в переосмисленні місії етнографічного музею у глобалізованому багатокультурному суспільстві. На прикладі Музею цивілізацій Європи та Середземномор'я у Марселі, визначено інноваційні кураторські підходи деколонізації етнографічної колекції та інтеграції надбання різних народів колишньої колоніальної імперії. **Висновки.** Проаналізовано виникнення і функціонування етнографічних музеїв у ХІХ – першій половині ХХ ст. як втілення імперських проєктів. Простежено еволюцію етнографічних музеїв у тісному взаємозв'язку з розвитком антропології як наукової дисципліни. Етнографічні об'єкти розглядалися як свідчення цивілізаційної еволюції людства, а також встановлювали відмінності між європейцями та «іншими». Схарактеризовано виклики й особливості нової парадигми етнографічної музеології у сучасному світі. У статті представлено кураторські підходи, втілені в постійній експозиції музею цивілізацій Європи та Середземномор'я у Марселі як приклад сучасної трансформації етнографічного музею у музей суспільства.

Ключові слова: етнографічний музей, експозиція, антропологія, колоніальна імперія, постколоніалізм, музеї суспільства.

Постановка проблеми. Етнографічні музеї, що виникли в Європі у дев'ятнадцятому столітті, були імперськими проектами. Вони сформували чіткі зв'язки з метрополією, оскільки збирали колекції з колоній для дослідницьких й просвітницьких цілей для популяризації культури народів колоніальних імперій. Проте наприкінці ХХ ст. європейські етнографічні музеї зіткнулися із кризовими явищами, пов'язаними із процесами деколонізації. Музеї у Європі, як легітимні хранителі та авторитети культурного надбання, функціонування яких було тісно пов'язане зі спробами, започаткованими у дев'ятнадцятому столітті, використати культуру з метою колоніальної експансії, розпочали процес переосмислення своїх підходів до її представлення (Durrans, 1993). Сама категорія «етнографічний музей» як музей, присвячений «іншим» (не західним цивілізаціям, суспільствам чи етнічним групам), потребувала ґрунтового переосмислення (Boursiquot, 2016).

Виклики для етнографічних музеїв у постколоніальному світі пов'язані із пошуком нових способів представлення предметів у музейній експозиції. Сучасна антропологія та музеологія, у контексті теоретичних дискусій і практик постколоніалізму, відкинула ідею унітарних, гомогенних культур. Паралельно відбувається переосмислення культури титульної нації. У контексті зміни парадигми у представленні образу «іншого» унікальні колекції етнографічних музеїв можуть запропонувати громадськості ключі до кращого розуміння інших культур (Harris, O'Hanlon, 2013). Зміна парадигми в антропології та музеології позитивно впливає на кураторські практики етнографічних музеїв. У відповідь на виклики, більшість етнографічних музеїв в Європі почали переосмислювати предмети в колекціях, а також розвивати тісну співпрацю зі спільнотами, матеріальну культуру яких вони експонують.

Останні дослідження та публікації. Проблематика статті об'єднує міждисциплінарні напрями сучасної теорії й практики: постколоніалізму, музеології й антропології. У сучасній світовій музеології й антропології відбуваються інтенсивні процеси переосмислення підходів до представлення інших культур в музейних експозиціях в контексті теорії постколоніалізму. Нові дослідження в наукових сферах музеології, культурології,

антропології, етнології, етнографії, історії мистецтва, дизайну порушили низку історичних та інтерпретаційних питань, що мають вирішальне значення для функціонування етнографічних музеїв у постколоніальну добу (Aronsson, Elgenius, 2014; Barringer, Flynn, 2012; Groten, 2022).

Колективна пам'ять відіграє вирішальну роль у створенні просторових уявлень та ідентичності спільноти. Культурна європеїзація та творення європейської пам'яті є суперечливим процесом, що відображена у низці публікацій музеологів про вплив політики на дискурси щодо зовнішніх і внутрішніх кордонів Європи та Європейського Союзу (Kaiser, 2011; Krankenhagen, 2011). У наукових працях про європейські музеї висвітлюється зв'язок сучасних музейних наративів з локальними, національними і транснаціональними дискурсами і викликами (Bulley, 2009; Poehls, 2011; Lebovics, 2014; De Cesari, 2017). У низці статей досліджуються експозиції і методи експонування в європейських музеях суспільства, на предмет узгодження локального, регіонального, національного і транснаціонального вимірів культурного простору двадцять першого століття (Boursiquot, 2016; Giovanangeli, 2021; Mazé, Poulard, Ventura, 2015). Дослідники відзначають суперечливий характер нових кураторських пошуків у музейному просторі Європи, котрі, з одного боку, прагнуть подолати культурні бар'єри в європейському контексті, а з іншого – ризикують повторити процеси націоналізації XIX ст. стосовно того, хто є європейцем, а хто ні (Krankenhagen, 2011).

Дискурс деколонізації музейних наративів є новим напрямом в українській музеології. Тематичні наукові дискусії з цієї проблеми мають місце, проте обмежуються географічним простором і хронологічними рамками російської і радянської імперій (Ukrainian Institute, 2023). Відтак бракує досліджень того, яким чином транснаціональні дискурси і сучасний європейський музейний досвід впливають на практики в сучасних українських етнографічних музеях.

Мета статті. Мета статті – обґрунтувати потенціал теоретичних підходів постколоніалізму в переосмисленні місії етнографічного музею у глобалізованому багатокультурному суспільстві. У статті представлено кураторські підходи, втілені в постійній експозиції музею цивілізацій Європи та Середземномор'я

у Марселі, як приклад трансформації етнографічного музею у музей суспільства. Стаття базується на ґрунтовному аналізі наукових праць з музеології й антропології, а також авторських спостережень під час відвідин та ознайомлення із експозицією музею цивілізацій Європи та Середземномор'я у Марселі в 2023 році.

Виклад матеріалу дослідження. Музеї були невід'ємною складовою модерного міста, найбільш типовою інституцією метрополії. Національні музеї існували в різних формах і видах: археологічні, етнографічні, фольклорні, історичні, художні, військові, технічні, природничі (Aronsson, Elgenius, 2014). У контексті імперського дискурсу етнографічні та колоніальні музеї були найважливішими спеціалізованими культурними інституціями (Boursiquot, 2016).

Впродовж дев'ятнадцятого століття сформувався тісний зв'язок між музеєм і антропологією як науковою дисципліною. Ідея природного відбору, підтверджена концепцією еволюції, обґрунтувала класифікацію етнографічних артефактів. Етнографічні об'єкти розглядалися як свідчення поступової еволюції людства від стану дикунства до цивілізації. Поряд з етнологічним експонуванням людей на колоніальних виставках та світових ярмарках, ці предмети не лише підтверджували статус антропології як емпіричної науки, але й артикулювали відмінності між європейцями та «іншими» (Schildkrout, 2012). Водночас традиційна матеріальна культура європейських народів була відмежована об'єктом вивчення спорідненої, але окремої спеціалізації – фольклору, на відміну від етнології або етнографії (Groten, 2022).

Дослідники визначають «музейний період» в антропології, який тривав з 1840-х до 1890-х рр., як період, коли майже всі дослідження проводилися музейними антропологами: збір музейних колекцій і подальше вивчення їх в музеї було важливою частиною антропологічних досліджень» (Feest, 2013). Відносини між музеєм і антропологією формувалися під впливом кількох чинників: генеза антропології як природничої науки і поширення природничих музеїв; використання антропології як наукового обґрунтування європейського колоніального проєкту та колоніальних виставок протягом XIX - першої половини XX ст.;

утвердження ідеї про необхідність енциклопедичної фіксації культур корінних народів, а також гуманістичний проєкт, що обґрунтував як єдність, так і різноманітність людства.

У XIX ст. в європейському просторі утвердилася практика експонування предметів і людей, які вважалися принципово відмінними від європейської культурної та фізичної норми. На зламі століть такі заходи були доповнені спеціальними колоніальними виставками в Лондоні (1886, 1924-1925), Амстердамі (1883), Ліоні (1894), Марселі (1906 і 1922), Порту (1934) і Глазго (1938) (Boursiquot, 2016).

Колоніальні музеї, що виникли на початку двадцятого століття, були пізнішим доповненням до етнографічних музеїв. Зазвичай колоніальні музеї містили етнографічні відділи, що представляли культури і «раси» різних колоній. Політичні еліти використовували колоніальні музеї для експонування колоніальних предметів і товарів, щоб підвищити суспільний інтерес до імперської політики (Groten, 2022). Оскільки вирощування чи видобуток екзотичних продуктів вимагало застосування наукових знань агрономії чи хімії, низка колоніальних музеїв ставали також дослідницькими установами, публікуючи бюлетені для потенційних підприємців та емігрантів (Boursiquot, 2016). Разом з численними місійними музеями, торговими й місцевими виставками, зоопарками, музеї та експозиції формували складний «виставковий комплекс» (Groten, 2022).

Незважаючи на те, що музеї у XIX ст. були потужними інструментами національної політики європейських держав, конструюючи національні наративи й сприяючи формуванню національні ідентичності, етнографічні музеї підтримували ідеологічну легітимізацію імперій. Вони відкривали публіці свої величні будівлі та вражаючи на той час експозиції, де етнографічні артефакти символізували первісний світ, а новітні технології та мистецтво – останні досягнення людського розвитку (Bennett, 1988). У музейному контексті зібрані предмети стали репрезентувати та ілюструвати культури чи народи, а отже, набули нових значень, відірваних від їхніх первинних смислів.

Як зазначають у своєму дослідженні П. Аронсон та Г. Елденіус, об'єднавчою складовою європейських музеїв був транснаціоналізм, який відіграв важливу роль у їх становленні і

розвитку європейського культурного простору. Національні музеї адаптували практики інших музеїв до власних національних потреб. Відповідно такі транснаціональні практики у формуванні європейського музейного ландшафту містили чимало спільних характеристик, що стосувалися збору колекцій, процесу і принципів колекціонування, способів експонування збірок, педагогічні цілі просвітництва громадськості, у намаганні представити глибинні історичні витоки своїх націй (Aronsson, Elgenius, 2014).

Впродовж двадцятого століття етнографічні музеї залишалися на чільному місці європейського музейного ландшафту. Однак антропологи поступово відмовилися від матеріального вивчення суспільств і дедалі більше цікавилися вивченням смислів, соціальних структур, владних відносин, соціальних практик, способів буття, які можна отримати лише шляхом проведення польових досліджень.

Наприкінці 1980-х рр. ХХ ст., внаслідок зміни парадигми світової антропології й музеології, деякі етнографічні музеї трансформувалися у музеї суспільства, які інтегрували наративи про соціальні трансформації та репрезентації культурного розмаїття в плюралістичних і транснаціональних соціальних контекстах (Pabst, Johansen, Ipsen, 2016). На відміну від етнографічних музеїв минулого, котрі документували та експонували інші культури, музеї суспільства змінили ставлення до культурних відмінностей, позиціонуючи їх як місця міжкультурних зустрічей. Переймаючись нагальними суспільними проблемами, ці інституції формують нову місію музею – рефлексії та критики, що співзвучна із критичною антропологією (Schildkrout, 2012).

Етнографічні об'єкти у європейських музеях – це не лише незахідні предмети; вони втягнуті у відносини між «нами» та «іншими» - відносинами, які постійно переосмислюються (L'Estoile, 2007). Постколоніальний музей, як зазначає де Л'Естуаль, - це музей, який рефлексує над цими відносинами й заохочує публіку замислитися над тим, що інші культури не існують поза відносинами, які визначають відмінності (L'Estoile, 2008). Вони ставлять питання про те, як і чому були зібрані етнографічні об'єкти, як туризм трансформував культурні практики, як незахідні суспільства представлені в експозиціях. Лише завдяки таким

рефлексивним зусиллям з'являються можливості міжкультурного діалогу, що трансформує як експозицію, так і відносини з публікою.

Музеї суспільства ідентифікують себе насамперед через свою публіку, а не колекції, а також застосовують тематичний підхід для роздумів над суспільними проблемами. Музеї суспільства прагнуть уникати індоктринації: вони передають питання, а не відповіді на них. У цій перспективі музей стає інтерактивною «обсерваторією» суспільного життя, де публіку змушують задуматися над власною культурою та ідентичністю (Boursiquot, 2016).

За останні кілька років низка етнографічних музеїв в Європі вирішили прибрати більшу частину свого історичного матеріалу з експозиції на користь нових об'єктів й експозицій, які фокусуються на сучасних соціально-політичних темах. До прикладу, у Музеї світових культур у Гетеборзі, Швеції, куратори відмовилися від постійної експозиції, організувавши серію тимчасових виставок, присвячених актуальним соціальним проблемам, наприклад, «СНІД в епоху глобальних змін» (Harris, O'Hanlon, 2013). Інші музеї зайнялися ґрунтовним дослідженням історії артефактів своїх колекцій та зв'язків, що їх створюють. Зокрема, у музеї Оксфордського університету Пітт Ріверса проєкт «Музей родинних зв'язків» спирався на ідеї з мережевої теорії, щоб дослідити стосунки, які сприяли створенню колекції музею у дев'ятнадцятому та на початку двадцятого століття (Gosden, Larson та Petch, 2007).

Музей цивілізації Європи та Середземномор'я у Марселі як поєднання локального, регіонального й транснаціонального нарративів.

Серед «музеїв суспільства» особливий інтерес викликає перший національний музей, розташований за межами столиці – Музей цивілізацій Європи та Середземномор'я в Марселі, що був відкритий у Франції у 2013 р. Його колекція має давню історію та бере свій початок від експозиції національного музею народних мистецтв і традицій у Парижі, що презентувала аспекти французької народної культури. З огляду на політичні та соціальні зміни, експозиція цього етнографічного музею потребувала переосмислення, тож планувалося її закриття та переведення до нового приміщення. У дусі культурної децентралізації, саме Марсель був визначений новим місцем розташування музею.

Рішення про відкриття Музею цивілізацій Європи та Середземномор'я в Марселі було прийнято в контексті французької політики, яка традиційно визнає культурні інституції потужним інструментом ідентичності. Музейний нарратив, як один із політичних проєктів, мав порушити важливі питання зв'язку постколоніальної Франції з її колишньою колоніальною імперією. Він також вписувався в ширший політичний план, задуманий всередині 1990-х рр. для зміцнення занепакої економіки та інфраструктури Марселя, у контексті стратегії використання середземноморських характеристик міста для регенерації його центру й портової зони (Giovanangeli, 2021).

Крім того, це було співзвучно із політичними намаганнями посилення ролі Франції в середземноморському регіоні. Створення з ініціативи Франції у 2008 р. середземноморського союзу (Спільна декларація Паризького саміту 2013 року), що об'єднав 47 країн – членів ЄС, а також північно-африканські, балканські держави і Туреччину, мав бути підкріпленим спільним плюралістичним проєктом для відображення розмаїття культурного життя в середземноморському регіоні (Lebovics, 2014). Відкриття музею у 2013 році відбувалося одночасно з проведенням у Марселі річної програми Європейського Союзу «Європейські столиці культури» (ЕСОС), під час якої місто демонструвало середземноморську тематику в інтерпретації місцевих та всесвітньо відомих митців.

Зв'язок між національним французьким музеєм (першим за межами Парижа) та культурною програмою під егідою Європейського Союзу, привертає увагу до музею як до дискурсивного конструювання транснаціональних нарративів, пов'язаних з «парафіяльними» концепціями міського простору (Lazarus, 2011). Поява європейських музеїв, які досліджують транснаціональні нарративи, відбувається у контексті інтенсивних дискусій в Європейському Союзі про міжнародні відносини та етичні зобов'язання. Країни ЄС розробляють зовнішню політику та політику безпеки в Європейському Союзі, наголошуючи на етичній відповідальності перед сусідніми країнами в контексті дотримання прав людини й політичних наслідків кордонів ЄС (Bulley, 2009, p. 64).

Музей цивілізацій Європи та Середземномор'я в Марселі декларує зміни у ставленні до культурних відмінностей: на відміну

від етнографічних музеїв, що документували та експонували інші культури, музеї суспільства позиціонують як місця міжкультурних контактів і зустрічей (Boursiquot, 2016). Ця нова місія сприяє поширенню європейськості, відповідно до гасла ЄС про єдність у розмаїтті, а також формулює певні питання про те, яким чином відбуватиметься такий діалог, хто братиме в ньому участь, яке місце буде відведено колоніальному минулому.

Як зазначають дослідники, шлях до розуміння цього комплексу питань полягає в тому, щоб простежити за історіями, які розповідають нові музеї, або за розбіжностями щодо того, які історії вони мають розповідати, так як це стосується державної і регіональної політики, економічних інтересів, розвитку туризму і, власне, ідентичності. Саме музейна експозиція відображає комплекс чинників – культурних, суспільних, економічних, політичних і транснаціональних, що сприяють формуванню нової локальної, національної, європейської і глобальної історії (Lebovics, 2014).

Рисунок 1. Музей цивілізацій Європи та Середземномор'я в Марселі

Символічне розташування музею на середземноморському узбережжі Франції підтверджує стратегічну роль Марселю в інтеграції середземноморських народів і культур, зміщуючи європейський фокус у бік географічного півдня. Географічне розташування музею створює мости, які простягаються до інших місць Середземномор'я, створюючи діалог між громадами як на місцевому, регіональному, так і на глобальному рівні. Метою музею є створення «нового бачення Середземномор'я, яке не нав'язує точку зору європейців» (Freschel, 2013). Це твердження означає не лише середземноморський фокус, але й новий спосіб концептуалізації Середземномор'я. Нове Середземномор'я – це простір з власною виразною ідентичністю, зосередженою навколо

головних його проблем – мобільності, релігійної різноманітності, воєн і довкілля (Giovanangeli, 2021).

Локальний, регіональний і транснаціональний вимір інтегрований в архітектуру і кураторську роботу марсельського музею. Його будівля спроектована архітектором Річчіотті у формі об'ємного прямокутного блоку з темного скла і чорного філігранного бетону на земельній косі біля входу в порт, який з'єднує Середземномор'я із Францією, що сигналізує про безпосередній зв'язок культурного контексту із культурною політикою (Giovanangeli, 2021).

Рисунок 2. Внутрішній простір Музею середземноморських цивілізацій у Марселі

Наративи Музею середземноморських цивілізацій у Марселі присвячені країнам Середземномор'я, здійснюючи внесок у постійний діалог населення цього регіону. У центрі музейного наративу – середземноморські цивілізації, а також зв'язки регіону з Європою. Музей містить постійну і тимчасові експозиції, дослідницький центр, організовує наукові конференції.

Рисунок 3. Експозиція, присвячена сільському господарству у Музеї середземноморських цивілізацій у Марселі

Головні теми, визначені в постійній експозиції «Галерея Середземномор'я», відображають винайдення землеробства, релігійні вірування, генезу монотеїзму, громадянство, права людини, морські подорожі. Вони представляють транснаціональну перспективу, яка включає Туреччину, Північну Африку, Європу, Ізраїль та перетин між ісламом, іудаїзмом і християнством (Mazé, Poulard, Ventura, 2015). Експозиція містить музеалії, аудіовізуальні інсталяції й мистецькі твори.

Поряд із регіональним існують численні перетини місцевого і транснаціонального наративів. Значення об'єктів, представлених в експозиції, формується кураторською концепцією, що представляє спільні простори з огляду на зв'язки, які вони створюють з локальним і транснаціональним. До прикладу, у розділі, присвяченому сільському господарству, експонуються старовинні та сучасні глиняні горщики різного походження (з Франції, Греції, Туреччини, Сербії). Проте вони ілюструють спільну практику їх використання у процесі споживання хліба, оливок і вина у середземноморському регіоні. А поряд представлена інсталяція «Дерево водомірів», складена з металевих водопровідних труб у формі дерева. Послання цієї інсталяції ґрунтується на середземноморському наративі, але також має чітко виражений глобальний контекст: вона порушує проблему управління водними ресурсами в сучасному світі, що загрожує продовольчим культурам й засобам існування фермерів (Giovanangeli, 2021). Предмети сучасного мистецтва співіснують в експозиції з народними артефактами, кидаючи виклик традиційним музеологічним парадигмам: європоцентричній дихотомії мистецтва як «високої культури» проти етнографічної, «низької» культури (De Cesari, 2017).

Ілюстрацією взаємозв'язку між локальними і транснаціональними проблемами є розділ музейної експозиції, присвячений громадянству і правам людини. Значна частина цього розділу присвячена французькій революції, що підкреслює чіткий національний та марсельський вимір. Концепція громадянства репрезентована у ньому за допомогою різних об'єктів з античного світу, інсталяцій та відео, що розповідає про долю вигнанців у Туреччині. Еволюція демократичних принципів, що розгортається у середземноморському просторі, порушує питання зв'язку між

поняттям європейської приналежності, міграціями і глобальним громадянством (De Cesari, 2017). В останніх розділах музейної експозиції є згадки про війну в Іспанії, ізраїльсько-палестинські конфлікти, порушуються гендерне питання й проблема міграції.

Відповідно музей у Марселі відображає еволюцію ідей щодо співіснування локального, національного і регіонального, які певною мірою вплинули на музейні наративи. Музей намагається врахувати місцеві та національні пріоритети, представляючи з одного боку, плюралістичну історію Франції, а з іншого, підкреслюючи зв'язок Франції з Середземномор'ям і Європою (Lebovics, 2014). Як вияв успіху цієї стратегії у 2015 р. Музею було присуджено премію Ради Європи «Музей року» за значний внесок у розуміння європейської культурної спадщини та дослідження Середземномор'я як місця зародження цивілізацій і перехрестя європейської та арабської культур (Giovanangeli, 2021).

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що представлення образу «іншого» в сучасній експозиції етнографічного музею є індикатором соціальних і політичних змін. Для того, щоб пояснити концепцію і підходи кураторів, які ініціюють трансформаційні процеси в європейських музеях, дослідники використовують поняття «рефлексивної європеїзації» (Kaiser, 2014). Рефлексивна європеїзація ставить під сумнів обґрунтованість традиційних, гегемоністських образів Європи, змодельованих на основі західного універсалізму, Просвітництва чи християнства. На зміну цим образам приходять самоаналіз і продуктивне відчуття невизначеності, що призводить до розгляду історичних і сучасних взаємозв'язків Європи з іншими регіонами світу. Усвідомлюючи мінливість кордонів і суперечливість європейського проекту, а також власну критичну роль у цьому процесі геополітичної уяви, музейні куратори намагаються знайти відповідь на складне питання, як представити «Європу» в музеї без її уречевлення і «контейнеризації» у глибоко проблематичний спосіб (De Cesari, 2017).

Розуміння цих змін в етнографічному музеї знаходиться у площині зв'язку етнографічного музею й антропології, що склалися у другій половині ХІХ ст., та у змінах парадигми, яка визначила подальший розвиток цієї дисципліни. Як в антропології, так і в етнографічній музеології пошуки відповідей на суперечливі

питання відбуваються в політизованому контексті на локальному, національному, регіональному і транснаціональному рівнях.

Музеї є важливим місцем, де створюється геополітична уява про культурну Європу. Національні проекти та геополітика відіграють ключову роль у такій європеїзації культурних інституцій (De Cesari, 2017). Процеси трансформації етнографічної музеології супроводжуються пошуком відповіді на питання про те, чи нові музеї є ефективним способом деколонізації старих етнографічних колекцій і сприяють новим відносинам між європейськими країнами та їхніми колишніми колоніями. У контексті теорії постколоніалізму у світових музеологічних дискусіях постали питання про легітимність усталених підходів експонування етнографічних предметів, про репрезентацію образу «інших», про необхідність діалогу із спільнотами, колекції культур яких експонуються у музеї.

На зламі століть європейські музеї дедалі менше акцентують увагу на відмінностях, створюючи наративи, що підкреслюють багатокультурне суспільне розмаїття і плюралізм. Важливим, у процесі пошуку нових моделей репрезентації інших культур в музейній експозиції, є ініціатива знизу. Грунтовна теоретична рефлексія нової музеології позитивно впливає на кураторські практики сучасних етнографічних музеїв. Історичні етнографічні колекції ребрендovanі в європейських музеях суспільства, зокрема Музеї цивілізацій Європи та Середземномор'я в Марселі, котрий є позитивним прикладом інтеграції локального, регіонального і транснаціонального вимірів кураторської практики й архітектури культурної інституції. Сучасні музеологічні підходи інвестують у створення місцевої ідентичності Марселя навколо символічної репрезентації потоків міграцій і міжкультурних контактів.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів порушеної проблематики. Існує проблема браку нових моделей і практик полікультурної інтеграції в експозиції українських етнографічних музеїв, що потребує подальшої уваги теоретиків і практиків в царині музеології.

Подяка. Висловлюю вдячність членам редакційної колегії журналу та рецензентам за конструктивні зауваження, побажання та консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Авторка не отримувала фінансової підтримки для проведення дослідження та публікації цієї статті

Джерела та література

Український інститут, (2023). Деколонізація в українських музеях: теорія і практика. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://ui.org.ua/sectors/projects/decolonization-in-ukrainian-museums/>.

Aronsson, P. and Elgenius, G. (2014). National Museums and Nation-building in Europe 1750-2010: Mobilization and legitimacy, continuity and change, Taylor & Francis, Milton Park, Abingdon. 212 p.

Barringer, T. and Flynn, T. (2012). Colonialism and the object: empire, material culture and the museum, Routledge, Milton Park, Oxfordshire. 236 p.

Bennett, T. (1988). “The Exhibitionary Complex”, *New formations*, (4), pp. 73-102.

Boursiquot, F. (2016). “Ethnographic Museums: From Colonial Exposition to Intercultural Dialogue”, In Chambers I., De Angelis A., Ianniciello C. and Orabona M (Eds.), *The postcolonial museum: The arts of memory and the pressures of history*, Routledge, Milton Park, Oxfordshire, pp. 63-89.

Bulley, D. (2009). Ethics as foreign policy: Britain, the EU and the other, Routledge, Milton Park, Oxfordshire. 192 p.

De Cesari, C. (2017). “Museums of Europe: Tangles of memory, borders, and race”, *Museum Anthropology*, 40(1), pp. 18-35.

Durrans, B. (1993), “The future of ethnographic exhibitions”, *Zeitschrift Für Ethnologie*, 118(1), pp. 125-139.

Eriksen, T.H. and Nielsen, F.S. (2013). A History of Anthropology, Pluto Press, London. 264 p.

Feest, C. (2013). “Which Ethnography Do Ethnographic Museums Need?”, *Beyond Modernity. Do Ethnography Museums Need Ethnography*, pp. 185-195.

Giovanangeli, A. (2021). “Shaping Mediterranean Geographies. The Museum of European and Mediterranean Civilizations in Marseille and the Making of Identity”, *Urban Bridges, Global Capital (s): Trans-Mediterranean Francosphères*, 101, pp. 1-26, available at : <https://opus.lib.uts.edu.au/bitstream/10453/146138/2/Giovanangeli%20Urban%20Bridges%20revised.pdf>.

Gosden, C., Larson, F. and Petch, A. (2007). Knowing Things: exploring the collections at the Pitt Rivers Museum 1884–1945. Oxford University Press, Oxford. 280 p.

Groten, M. (2022). “Propaganda and science in imperial museums”, In Groten M (Ed.), *The Architecture of Empire in Modern Europe: Space, Place,*

and the Construction of an Imperial Environment, 1860-1960, Amsterdam University Press, Amsterdam, pp. 229-282.

Harris, C. and O'Hanlon, M. (2013). "The Future of the Ethnographic Museum", *Anthropology Today*, 29 (1), pp. 8-12.

Kaiser, W., Krankenhagen, S. and Poehls, K. (2014). *Exhibiting Europe in museums: Transnational networks, collections, narratives, and representations*, Vol. 6, Berghahn Books, Oxford. 254 p.

Kaiser, W. (2011). "Musealizing the European Union and Its History: Institutions, Actors and Networks", available at: <https://aei.pitt.edu/52871/>.

Krankenhagen, S. (2011). "Exhibiting Europe The Development of European Narratives in Museums, Collections, and Exhibitions", *Culture Unbound*, 3(3), pp. 269-278.

Lazarus, N. (2011). *The postcolonial unconscious*, Cambridge University Press, Cambridge. 310 p.

Lebovics, H. (2014). "The future of the nation foretold in its museums", *French Cultural Studies*, 25(3-4), pp. 290-298.

L'Estoile, B. (2008). "The past as it lives now: an anthropology of colonial legacies", *Social anthropology/Anthropologie sociale*, 16(3), pp. 267-279.

Mazé, C., Poulard, F. and Ventura, C. (2015). "Dismantling, Reorganization, and Creation: The Introduction to Ethnology Museums: Culture, Politics, and Institutional Change", *Museum Anthropology Review*, 9(1-2), pp. 34-57.

Poehls, K. (2011). "Europe, blurred: Migration, margins and the museum", *Culture Unbound*, 3(3), pp. 337-353.

Schildkrout, E. (2012). "Anthropology – Museum-based Study", *Encyclopedia Britannica Online*, available at: <https://www.britannica.com/science/anthropology> (accessed 30 March 2024).

Shelton, A. (2000). "Museum Ethnography. An Imperial Science", In Hallam E. and Street B (Eds.), *Cultural Encounters. Representing Otherness*, Routledge, New York and London, pp. 155-193.

References

Ukrainskyi instytut, (2023). Dekolonizatsiia v ukrainskykh muzeiakh: teoriia i praktyka. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: <https://ui.org.ua/sectors/projects/decolonization-in-ukrainian-museums/>.

Aronsson, P. and Elgenius, G. (2014). *National Museums and Nation-building in Europe 1750-2010: Mobilization and legitimacy, continuity and change*, Taylor & Francis, Milton Park, Abingdon. 212 p.

Barringer, T. and Flynn, T. (2012). *Colonialism and the object: empire, material culture and the museum*, Routledge, Milton Park, Oxfordshire. 236 p.

Bennett, T. (1988). "The Exhibitionary Complex", *New formations*, (4), pp. 73-102.

Boursiquot, F. (2016). “Ethnographic Museums: From Colonial Exposition to Intercultural Dialogue”, In Chambers I., De Angelis A., Ianniciello C. and Orabona M (Eds.), *The postcolonial museum: The arts of memory and the pressures of history*, Routledge, Milton Park, Oxfordshire, pp. 63-89.

Bulley, D. (2009). *Ethics as foreign policy: Britain, the EU and the other*, Routledge, Milton Park, Oxfordshire. 192 p.

De Cesari, C. (2017). “Museums of Europe: Tangles of memory, borders, and race”, *Museum Anthropology*, 40(1), pp. 18-35.

Durrans, B. (1993). “The future of ethnographic exhibitions”, *Zeitschrift Für Ethnologie*, 118(1), pp. 125-139.

Eriksen, T.H. and Nielsen, F.S. (2013). *A History of Anthropology*, Pluto Press, London. 264 p.

Feest, C. (2013). “Which Ethnography Do Ethnographic Museums Need?”, *Beyond Modernity. Do Ethnography Museums Need Ethnography*, pp. 185-195.

Giovanangeli, A. (2021). “Shaping Mediterranean Geographies. The Museum of European and Mediterranean Civilizations in Marseille and the Making of Identity”, *Urban Bridges, Global Capital (s): Trans-Mediterranean Francosphères*, 101, pp. 1-26, available at : <https://opus.lib.uts.edu.au/bitstream/10453/146138/2/Giovanangeli%20Urban%20Bridges%20revised.pdf>.

Gosden, C., Larson, F. and Petch, A. (2007). *Knowing Things: exploring the collections at the Pitt Rivers Museum 1884–1945*, Oxford University Press, Oxford. 280 p.

Groten, M. (2022). “Propaganda and science in imperial museums”, In Groten M (Ed.), *The Architecture of Empire in Modern Europe: Space, Place, and the Construction of an Imperial Environment, 1860-1960*, Amsterdam University Press, Amsterdam, pp. 229-282.

Harris, C. and O’Hanlon, M. (2013). “The Future of the Ethnographic Museum”, *Anthropology Today*, 29(1), pp. 8-12.

Kaiser, W., Krankenhagen, S. and Poehls, K. (2014). *Exhibiting Europe in museums: Transnational networks, collections, narratives, and representations*, Vol. 6, Berghahn Books, Oxford. 254 p.

Kaiser, W. (2011). “Musealizing the European Union and Its History: Institutions, Actors and Networks”, available at: <https://aei.pitt.edu/52871/>.

Krankenhagen, S. (2011). “Exhibiting Europe The Development of European Narratives in Museums, Collections, and Exhibitions”, *Culture Unbound*, 3(3), pp. 269-278.

Lazarus, N. (2011). *The postcolonial unconscious*, Cambridge University Press, Cambridge. 310 p.

Lebovics, H. (2014). “The future of the nation foretold in its museums”, *French Cultural Studies*, 25(3-4), pp. 290-298.

L’Estoile, B. (2008). “The past as it lives now: an anthropology of colonial legacies”, *Social anthropology/Anthropologie sociale*, 16(3), pp. 267-279.

Mazé, C., Poulard F. and Ventura C. (2015). “Dismantling, Reorganization, and Creation: The Introduction to Ethnology Museums: Culture, Politics, and Institutional Change”, *Museum Anthropology Review*, 9(1-2), 34-57.

Poehls, K. (2011). “Europe, blurred: Migration, margins and the museum”, *Culture Unbound*, 3(3), pp. 337-353.

Schildkrout, E. (2012). “Anthropology – Museum-based Study”, *Encyclopedia Britannica Online*, available at: <https://www.britannica.com/science/anthropology> (accessed 30 March 2024).

Shelton A. (2000). “Museum Ethnography. An Imperial Science”, In Hallam E. and Street B (Eds.), *Cultural Encounters. Representing Otherness*, Routledge, New York and London, pp. 155-193.

Verbytska P. TRANSFORMATION OF EUROPEAN ETHNOGRAPHIC MUSEUMS IN THE CONTEXT OF THEORETICAL DISCUSSIONS AND PRACTICES OF POSTCOLONIALISM

Abstracts

The article aims to substantiate the potential of postcolonialism's theoretical approaches in rethinking an ethnographic museum's mission in a globalized, multicultural society. **The methodological basis of the study** based on the tools of contemporary postcolonial and memory studies, museology and anthropology. **Scientific novelty.** The importance of theoretical approaches to postcolonialism in rethinking the mission of an ethnographic museum in a globalized, multicultural society is substantiated. In the example of the Museum of Civilisations of Europe and the Mediterranean in Marseille, innovative curatorial approaches are identified to decolonize the ethnographic collection and integrate the heritage of different peoples of the former colonial empire.

Conclusions. The article analyses the emergence and functioning of ethnographic museums in the nineteenth and first half of the twentieth century as the embodiment of imperial projects. The evolution of ethnographic museums is closely connected with the development of anthropology as a scientific discipline. Ethnographic objects were seen as evidence of humanity's civilizational evolution and established differences between Europeans and "others." The challenges and peculiarities of the new paradigm of ethnographic museology in the modern world are characterized. The article presents curatorial approaches in the permanent exhibition of the Museum of

Civilisations of Europe and the Mediterranean in Marseille as an example of transforming an ethnographic museum into a museum of society.

Keywords: ethnographic museum, exposition, anthropology, colonial empire, postcolonialism, museums of society

**Verbytska P. TRANSFORMACJA EUROPEJSKICH MUZEÓW
ETNOGRAFICZNYCH W KONTEKŚCIE TEORETYCZNYCH DYSKUSJI
I PRAKTYK POSTKOLONIALIZMU**

Streszczenia

*Artykuł ma na celu uzasadnienie potencjału teoretycznych podejść postkolonializmu w ponownym przemyśleniu misji muzeum etnograficznego w zglobalizowanym, wielokulturowym społeczeństwie. **Podstawa metodologiczna badania** w oparciu o narzędzia współczesnych studiów postkolonialnych i studiów nad pamięcią, muzeologii i antropologii. **Nowość naukowa.** Uzasadniono znaczenie teoretycznych podejść do postkolonializmu w ponownym przemyśleniu misji muzeum etnograficznego w zglobalizowanym, wielokulturowym społeczeństwie. Na przykładzie Muzeum Cywilizacji Europy i Morza Śródziemnego w Marsylii zidentyfikowano innowacyjne podejścia kuratorskie mające na celu dekolonizację kolekcji etnograficznej i integrację dziedzictwa różnych ludów byłego imperium kolonialnego. **Wnioski.** Artykuł analizuje powstanie i funkcjonowanie muzeów etnograficznych w XIX i pierwszej połowie XX wieku jako ucieleśnienie imperialnych projektów. Ewolucja muzeów etnograficznych jest ściśle związana z rozwojem antropologii jako dyscypliny naukowej. Obiekty etnograficzne były postrzegane jako dowód cywilizacyjnej ewolucji ludzkości i ustalonych różnic między Europejczykami a "innymi". Scharakteryzowano wyzwania i osobliwości nowego paradygmatu muzealnictwa etnograficznego we współczesnym świecie. Artykuł przedstawia podejście kuratorskie w stałej ekspozycji Muzeum Cywilizacji Europy i Śródziemnomorza w Marsylii jako przykład przekształcenia muzeum etnograficznego w muzeum społeczeństwa.*

***Słowa kluczowe:** muzeum etnograficzne, ekspozycja, antropologia, imperium kolonialne, postkolonializm, muzea społeczne.*

Статтю надіслано до редколегії 15.01.2024 р.
Статтю рекомендовано до друку 09.04.2024 р.